

3. Офіційний сайт Національного банку України // <http://www.bank.gov.ua>.

4. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку // <http://www.nssmc.gov.ua>.

5. Український бізнес ресурс // <http://ubr.ua/uk/finances/banking-sector>.

Стаття надійшла до редакції 06.03.13

И. Лютий, д-р екон. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ,
К. Курищук,
Советник Министра финансов Украины

ВАЛЮТНЫЕ ОВГЗ КАК ИНСТРУМЕНТ ВНУТРЕННИХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАИМСТВОВАНИЙ

В статье обоснована целесообразность диверсификации инструментов внутренних государственных заимствований через дальнейшее совершенствование механизма обращения государственных облигаций, номинированных в иностранной валюте, с акцентом на активизацию их размещения среди населения. Определено влияние валютных ОВГЗ на эффективность управления валютной ликвидностью коммерческих банков Украины.

Ключевые слова: государственный долг, структура внутреннего государственного долга, ОВГЗ, валютные ОВГЗ, валютные депозиты, валютная ликвидность банков.

I. Liuty, PhD, Professor
Taras Shevchenko Kyiv Nation. Univ., Kyiv,
K. Kuryshchuk,
Ministry of Finance Advisor

CURRENCY AS A TOOL BONDS OF LOCAL BORROWING

The article expediency diversification tool for local government borrowing through further improvement of circulation of government bonds denominated in foreign currency, with an emphasis on intensifying their placement among the population. The influence of foreign bonds to the efficient management of foreign currency liquidity of commercial banks in Ukraine.

Keywords: public debt, the structure of internal public debt, bonds, currency bonds, foreign currency deposits, foreign currency liquidity of banks.

УДК 330.567.4:369

В. Тропіна, д-р екон. наук, проф.
Чернігівськ. держав. ін-т економіки і управління, Чернігів,
Д. Суховий, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ФІНАНСУВАННІ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Досліджено поняття "соціальне страхування", визначено вплив соціального страхування на фінансове забезпечення державних соціальних гарантій.

Ключові слова: соціальне страхування, фінансове забезпечення, державні соціальні гарантії, соціальний фонд.

Постановка проблеми. Поява соціального страхування прямо пов'язана із суспільним розвитком, який завжди супроводжувався наявністю численних ризиків. Рушієм виникнення соціального страхування послужила проблема утримання громадян, які втратили працездатність у зв'язку з трудовою діяльністю. Так, соціальне страхування виступає джерелом фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціального страхування нерозривно пов'язано з творчими досягненнями таких вітчизняних науковців, як В. Базилевича, А. Загороднього, Р. Пікус, С. Осадця В. Тропіної, Т. Федорової, та інших. Вони приділили значну увагу питанням інституційного забезпечення соціального страхування в Україні, його ролі у фінансуванні соціального захисту населення.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Питання фінансування державних соціальних гарантій є багатограним та має різні аспекти. Одним з аспектів є вплив соціального страхування як інструмента акумулювання фінансових ресурсів на забезпечення державних соціальних гарантій. Дане питання є недостатньо розкритим та потребує додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження соціального страхування як засобу фінансового забезпечення державних соціальних гарантій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження ролі соціального страхування у фінансовому забезпеченні державних соціальних гарантій населення пов'язано з вивченням досягнень вітчизняних науковців, які не надають однозначного визначення поняттю

"соціальне страхування". На думку А.Г. Загороднього, соціальне страхування являє собою гарантовану державою систему матеріального забезпечення громадян у разі тимчасової втрати працездатності, по старості, а також систему інших заходів, спрямованих на матеріальне, культурно-побутове та оздоровчо-профілактичне обслуговування. Витрати на соціальне страхування здійснюються за рахунок страхових внесків, що їх зобов'язані сплачувати всі підприємства, організації, установи за встановленими тарифами [2]. Дане визначення потребує уточнення, оскільки соціальне страхування охоплює більш широкі верстви населення, зокрема осіб, які втратили постійну працездатність. Крім того, соціальне страхування передбачає функціонування системи, за якої страхові внески сплачуються до соціальних фондів, які перерозподіляють їх безпосередньо між суб'єктами соціального захисту.

На думку, Т. Федорової соціальне страхування – це система відносин з розподілу та перерозподілу національного доходу, що полягають у формуванні за рахунок страхових внесків, які сплачуються роботодавцями та працюючими громадянами, а також державних дотацій спеціальних страхових фондів для утримання осіб, які не беруть участі в суспільній праці [8].

На думку деяких науковців, сутність соціального страхування доцільно розглянути по його відношенню до людини [4]. Центром уваги соціального страхування є людина з її потребами. Підтвердженням того факту, що людина – активний творчий суб'єкт економічного розвитку суспільства, є такі слова видатного українського вченого М.І. Туган – Барановського: "будь-яка людська осо-

бистість є найвищою метою в собі, в тому числі всі люди рівні як носії святині людської особистості. Це визначає найвищий практичний інтерес, з точки зору якого може бути побудована єдина політична економія" [7].

З одного боку, соціальне страхування має спільні риси з іншими видами страхування через реалізацію ним такого фундаментального економічного принципу, як замкнутість розподілення збитку лише серед страхувальників. З другого – економічний принцип соціального страхування має свою специфіку, яка виявляється у солідарній взаємодопомозі осіб, перед якими стоїть ймовірність настання несприятливих подій, на основі попереднього замкнутого розподілення можливого збитку між усіма страхувальниками без винятку. Це визначає головну перевагу соціального страхування, яка полягає в тому, що відшкодування в разі ризику розподіляється на велику кількість осіб і тим самим є доступним для кожної окремої особи.

Світовий досвід розвитку суспільних відносин доводить, що соціальне страхування – явище об'єктивне і необхідне. Об'єктивність соціального страхування обумовлена ризиковим характером ринкової економіки та необхідністю, у цьому зв'язку, створення умов фінансового забезпечення державних соціальних гарантій для забезпечення потреб громадян, які внаслідок реалізації певних ризиків не можуть брати участі в процесі виробництва валового внутрішнього продукту.

На нашу думку, соціальне страхування в контексті джерела фінансування державних соціальних гарантій можна представити як систему правових, економічних і організаційних заходів, які є частиною фінансової системи держави, перерозподілу фінансових ресурсів через соціальні фонди для подолання наслідків реалізації соціальних ризиків з настанням страхового випадку.

В даному визначенні під соціальними ризиками слід розуміти об'єктивні і невідворотні явища, які є передбачуваними випадками у житті людини, настання яких призводять до втрати нею здатності до праці (постійно чи тимчасово), чи попиту на працю і, відповідно, повної чи часткової втрати заробітку, що є джерелом коштів для існування. До визнаних міжнародною практикою соціальних ризиків відносять такі: тимчасова непрацездатність; вагітність і пологи; догляд за малолітньою дитиною; інвалідність; хвороба; досягнення пенсійного віку; смерть годувальника; безробіття; нещасний випадок на виробництві; професійне захворювання.

З набуттям Україною незалежності вона отримала пострадянську систему соціального страхування, яка була придатна лише для безінфляційної планової економіки і потребувала реформування. Система страхування в СРСР була, як і багато чого іншого, монополізована державою. Функціонувала державна страхова компанія – Держстрах СРСР, що мала відповідні республіканські і регіональні підрозділи, у тому числі і в Україні. Її діяльність обмежувалася майновим і особовим страхуванням громадян, а також страхуванням майна і врожаю в колгоспах. Мережа організацій Держстраху була досить розгалужена – на тих же засадах, що й мережа, наприклад, Держбанку СРСР. Суттєвої ролі у фінансовій системі СРСР Держстрах не відігравав. Він був скоріше системою, що доповнює ощадні каси – не дарма радянська фінансова наука розглядала ощадну (нагромаджувальну) функцію страхування [9].

Як наслідок, перші етапи ринкових трансформацій в Україні відзначилися руйнуванням такої системи і дещо стихійним розвитком соціального страхування в умовах перехідного періоду [3]. Дефіцит фінансових ресурсів суттєво обмежив реалізацію державних соціальних гарантій населення, що прямо позначилося на соціаль-

ному стані суспільства і мало вияв у таких явищах, як падіння абсолютних доходів основної маси населення; зростання розриву між реальною вартістю робочої сили та джерелами її відшкодування; низький платоспроможний попит та рівень споживання; значне та тривале безробіття; соціальна незахищеність непрацездатних та пенсіонерів; деградація установ соціальної сфери; погіршення демографічної ситуації і стану генофонду.

За таких обставин необхідна була інша модель соціального захисту, більш пристосована до ринкових умов, менш витратна та з врахуванням європейських стандартів. На нашу думку, значним кроком у формуванні цілісної системи фінансування соціального захисту за умов ринкової економіки в Україні є схвалення 21 грудня 1993 року Верховною Радою України Концепції соціального забезпечення населення України [5].

Зазначимо, що при розбудові держави економічного зростання врахування світового досвіду, зокрема європейського, сприймається як необхідний захід при законодавчому закріпленні наукових доробок та досягнень. В контексті досліджуваної теми зазначимо, що категорія "соціальне страхування" знайшла своє відображення у нормативно-правових актах та, відповідно, в економічній політиці різних держав. Зокрема, наприкінці XIX сторіччя Отто фон Бісмарк об'єднавши Німеччину в 1871 році, забезпечив прийняття ряду соціально важливих законів, а саме: "Про медичне страхування робітників" (1883), "Про страхування від нещасних випадків" (1884), "Про страхування від втрати роботи за віком та інвалідністю" (1889). Вказані нормативно-правові акти вперше в історії сформулювали систему компенсації від втрати заробітку внаслідок хвороби, трудового каліцтва, інвалідності, зносу робочої сили, у зв'язку з досягненням певного віку шляхом обов'язкового соціального страхування за рахунок фінансування через внески підприємців, робітників, державних субсидій. У 1911 році прийнято Страховий Кодекс, яким було запроваджено пенсійне забезпечення для вдів. У 1916 році збільшено розміри допомоги на сім'ю та встановлено нову межу пенсійного віку у 65 років.

Базовим нормативно-правовим актом, який визначає перелік державних соціальних гарантій в сучасній Україні, є Конституція України, відповідно до статті 1 якої Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Статтею 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, це гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Виходячи з основних положень Конституції України, приймалися інші нормативно-правові акти, які врегульовують питання системи фінансування державних соціальних гарантій населення України, зокрема закони України "Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням".

Відповідно до статті 4 Закону України "Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" залежно від страхового випадку

законодавцем визначені такі види загальнообов'язково-го державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, обумовленими похованням;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що викликають втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України.

Обов'язкове соціальне страхування є особливим різновидом державних соціальних гарантій, що забезпечуються через цільові позабюджетні (державні або громадські) фонди. Тут реалізується принцип неповного самофінансування. У разі дефіциту фінансових коштів у цих фондів держава надає їм допомогу засобів за рахунок держбюджету. Таким чином, воно виступає гарантом фінансової стійкості цих фондів і реалізації програм обов'язкового соціального страхування.

Виділяються два види обов'язкового соціального страхування: обов'язкове загальне страхування і обов'язкове професійне страхування. Загальне обов'язкове страхування поширюється на усіх без виключення осіб,

що працюють за трудовим договором або контрактом. Обов'язкове професійне страхування поширюється на осіб, зайнятих на роботах, пов'язаних з підвищеним травматизмом, особливо небезпечними і несприятливими умовами праці.

Окремі цільові фонди почали створюватися тільки в період перебудови. Бюджет соціального страхування формувалася за рахунок відрхувань на соціальне страхування, що вносили підприємства, і використовувався на виплату пенсій і різного роду допомоги. Проте, хоча цей бюджет і включався до складу державного бюджету, виконувався він, по суті, відособлено. При цьому допускалося переведення коштів з одного бюджету в інший.

Для забезпечення основних видів соціального страхування відповідно до чинного законодавства України, в країні функціонують чотири основних державних позабюджетних соціальних фонду (рис. 1):

- Пенсійний фонд України;
- Фонд соціального страхування на випадок безробіття;
- Фонд соціального страхування по тимчасової втрати працездатності;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних хвороб України.

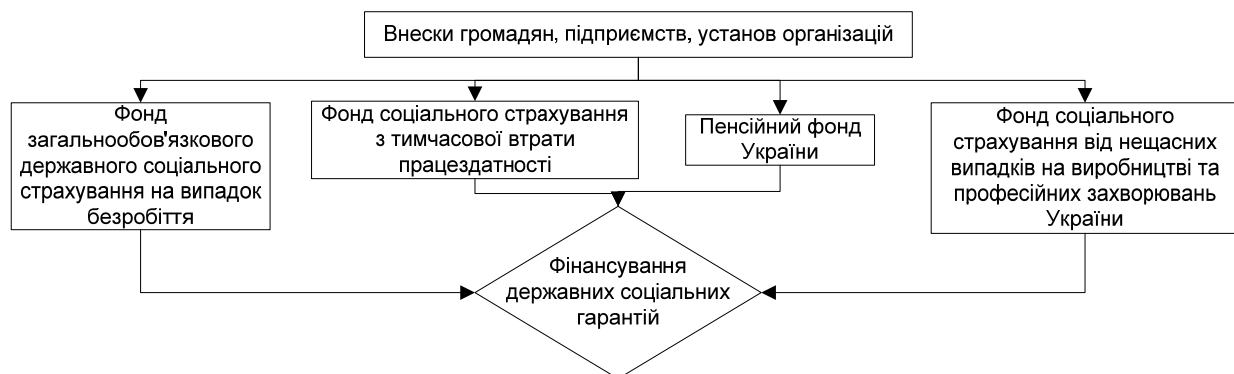

Рис. 1. Реалізація соціального страхування як засобу забезпечення державних соціальних гарантій*

Джерело: розроблено автором

Бюджети соціальних фондів розробляються на основі макроекономічних показників на відповідний рік. При їх формуванні, а також при ухваленні Закону України про Державний бюджет України на поточний рік, встановлюються нормативи фінансування державних соціальних гарантій.

Ефективний механізм соціального страхування сприяє як стабілізації, так і розвитку суспільного виробництва через зниження виробничих витрат на охорону здоров'я та непрацездатність зайнятих; дає змогу акумулювати значні кошти страхових резервів, які мають стабілізуючий вплив на фінансову систему держави та виступають джерелом фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Однак, треба зазначити, що обов'язкові внески в усі фонди системи соціального страхування України є навантаженням на фонд оплати праці підприємств і організацій. Відтак це призводить до підвищення собівартості продукції, що через ціни на товари і послуги збільшує тиск на всі верстви населення, у тому числі й на малозабезпечені. Така ситуація знижує соціальний ефект діяльності цих фондів [5, с. 216].

З огляду на вищезазначене, метою соціального страхування є компенсація і мінімізація певних соціаль-

них ризиків, в т.ч. у забезпеченні відшкодування втрачених доходів від трудової діяльності. Засобом реалізації даної мети є система замкнених перерозподільчих відносин між його учасниками, об'єктом яких є формування ними централізованого цільового фонду з децентралізованих джерел (внесків громадян, підприємств, дотацій держави) і відшкодування з нього збитку в разі настання соціального ризику. Це означає, що соціальне страхування є складовою частиною фінансової системи держави і опосередковує рух внутрішнього валового продукту в формі фондів фінансових ресурсів.

Соціальне страхування являє собою соціальну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, умовою найефективнішого функціонування якої є всеосяжність як по відношенню до громадян, так і різних видів ризиків.

У більшості видах соціального страхування відсутня диференціація страхових внесків, що не дозволяє задіяти механізм економічної зацікавленості працездатних у зниженні страхових ризиків і пов'язаних з ними виплат. Розміри страхових внесків по видах страхування визначаються без достатнього обґрунтування і використання розрахунків.

Існує відмінність між тією чи іншою системою соціального страхування, водночас можна виділити такі основні елементи соціального страхування:

- соціальне страхування, що фінансується із внесків, які акумулюються у спеціальних фондах, за рахунок яких виплачується пенсія та допомога;
- обов'язкова участь працівників за деякими винятками;
- надлишок коштів у фонді інвестується для отримання додаткового доходу;
- особисте право на пенсію чи допомогу гарантується наявним обліком внесків без застосування процедури перевірки доходів або об'єктивної потреби у державній підтримці;
- розмір внеску та виплати часто залежить від того, скільки застрахована особа заробляє або заробляла раніше.

Висновки з дослідження. Отже, необхідність соціального страхування зумовлена ризиковим характером ринкової економіки. Відсутність надійних захисних механізмів фінансування державних соціальних гарантій, в даному випадку – соціального страхування, негативно позначається на кожному з суб'єктів економічної діяльності – населенні, підприємствах, державі, що врешті-

решт відбивається на темпах та тенденціях соціально-економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Страхування / [Базилевич В.Д., Філонюк О.Ф., Базилевич К.С., Пікус Р.В. та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
2. Фінансовий словник [Текст] / [Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смо-вченко Т.С.]. – К.: Знання, 2000. – 588 с.
3. Україна. Соціальна сфера у перехідний період. Аналіз світового банку / за ред. О.Коваленко – К.: Основи, 1994. – 247с.
4. Лагутін В.Д. Людина і економіка: соціоекономіка [Текст]: [монографія] / Лагутін В.Д. –К.: Просвіта, 1996.– 336 с.
5. Постанова Верховної Ради України "Про проект Концепції соціального забезпечення населення України" від 21 грудня 1993 року № 3758-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 1994. – № 6. – ст. 31 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3758-12>. – Назва з екрану.
6. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства [Текст]: [монографія] / Тропіна В.Б.; НДФІ. – К., 2008. – 368 с.
7. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии [Текст]: [монографія] / Туган-Барановский М.И. – Спб., 1911.– 137с.
8. Фёдорова Т. А. Страхование в условиях рыночной экономики: принципы и практика [Текст]: [учеб. пособие] / Фёдорова Т.А. – СПб.: издат. СпбЭФ, 1995. – 322 с.
9. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями [Текст]: [монографія] / [Федосов В., Оларін В., С. Львовчкін.]; за наук. ред. В.Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.

Стаття надійшла до редакції 06.03.13

В. Тропіна, д-р экон.наук, проф.
Черниговськ. гос. ин-т экономики и управления, Чернигов,
Д. Суховой, асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ В ФИНАНСИРОВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ГАРАНТИЙ

Исследовано понятие "социальное страхование", определено влияние социального страхования на финансовое обеспечение государственных социальных гарантий.

Ключевые слова: социальное страхование, финансовое обеспечение, государственные социальные гарантии, социальный фонд.

V. Tropina, PhD, Professor
Chernihiv State Univ. of Economics and Management, Chernihiv,
D. Sukhovi, post graduate student
Taras Shevchenko Kyiv Nation. Univ., Kyiv

THE ROLE OF SOCIAL INSURANCE IN THE FINANCING OF PUBLIC SOCIAL GUARANTEES

Investigated the concept of "social insurance", determined the effect of social insurance financing of state social guarantees.

Keywords: social insurance, financial security, state social guarantees, social fund.

УДК 336.027

М. Боровікова, канд. экон. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД ТА ШЛЯХИ ЙОГО СТАБІЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено основні ризики зростання державного боргу в після кризовий період як в розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються, визначені основні причини та можливі негативні наслідки цього процесу, а також запропоновано низку заходів щодо стабілізації та зменшення державного боргу країн.

Ключові слова: державний борг, боргова криза, державні фінанси, бюджетний дефіцит, бюджетна консолідація.

Постановка проблеми. Гостра фінансова криза, яка поразила світову економіку в 2008 році, не тільки викликала значне зниження обсягу виробництва і породила невпевненість щодо економічних перспектив, але й завдала шкоди державним фінансів багатьох країн. Його спадщина проявляється в масивному збільшенні державного боргу по всьому світу, причому в більшій мірою в країнах з розвинутою економікою, ніж в країнах, що розвиваються.

У країнах з розвинутою економікою державний борг, за прогнозами, досягне в середньому 108 відсотків валового внутрішнього продукту (ВВП) в кінці 2015 року.

Це приблизно на 35 процентних пунктів вище, ніж на кінець 2007 року, перед початком світової кризи. Такий високий рівень боргу не спостерігався в цих країнах з кінця Другої світової війни. Він значною мірою обумовлений постійною втратою доходу від падіння завищених цін на активи, більш низьким потенційним обсягом виробництва і антициклічними заходами бюджетного стимулювання. Рівні державного боргу в цих країнах почали підвищуватись перед кризою, головним чином внаслідок зростання витрат, але в період після глобального спаду відбувається швидке і значне накопичення